

“Ko‘zi Ojizlar Uchun Kutubxona: Axborotga Tegishli Erkinlik va Matnni Eshitish Madaniyati”

Termiz davlat universiteti

Ijtimoiy fanlar fakulteti

3-bosqich talabasi

Xo‘janazarova Nodira Burxonaliyevna

Annotatsiya:

Ushbu maqolada ko‘zi ojiz insonlar uchun kutubxonalarning ahamiyati, ularni axborot bilan ta‘minlashda yuzaga keladigan muammolar va zamonaviy texnologiyalar orqali yaratilayotgan imkoniyatlar yoritilgan. Xususan, Brayl alifbosidagi kitoblar, ovozli axborot vositalari, va raqamli kutubxona muhitining moslashuvi tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: ko‘zi ojizlar, kutubxona, Brayl, ovozli kitoblar, raqamli tenglik, inklyuziv axborot

Аннотация:

В данной статье рассматривается значение библиотек для незрячих людей, проблемы их доступа к информации и современные технологические решения. Особое внимание уделено книгам на шрифте Брайля, аудиоформатам и адаптации цифровых библиотек под нужды людей с нарушениями зрения.

Ключевые слова: незрячие, библиотека, Брайль, аудиокниги, цифровое

<https://www.worldblindunion.org>

<https://e-lib.uz/audio-books>

равенство, инклюзия

Annotation:

This article explores the role of libraries for visually impaired individuals, highlighting challenges in information access and the opportunities provided by modern technologies. Special focus is given to Braille books, audio resources, and the adaptation of digital libraries for inclusivity.

Keywords: visually impaired, library, Braille, audiobooks, digital equality, inclusive access

Kirish:

Axborotga ega bo‘lish — har bir insonning asosiy huquqlaridan biri hisoblanadi. Ammo zamonaviy texnologiyalar rivojlangan davrda ham, imkoniyati cheklangan, ayniqsa ko‘zi ojiz insonlar uchun axborotga teng kirish masalasi hanuz dolzarb bo‘lib qolmoqda. O‘qish – nafaqat bilim olish, balki tafakkur qilish, ijtimoiy hayotda ishtirok etish va madaniy merosga ulanib borish vositasidir. Shunday ekan, kutubxona muassasalari ko‘zi ojizlar uchun ham to‘liq ochiq va moslashtirilgan bo‘lishi zarur. Ushbu maqolada ko‘zi ojiz foydalanuvchilar uchun kutubxonalarning imkoniyatlari, mavjud muammolar, shuningdek, Brayl yozuvi, ovozli kitoblar va raqamli texnologiyalarning bu boradagi o‘rni tahlil qilinadi.

Ko‘rish imkoniyati cheklangan insonlar uchun axborotga erkin kirish huquqi muhim masaladir. Zamonaviy dunyoda kutubxonalar nafaqat matnli materiallar taqdim etadi, balki ko‘zi ojizlar uchun maxsus xizmatlar orqali ularning bilim olishiga yordam beradi. Ushbu maqolada ko‘zi ojizlar uchun kutubxonalar, ulardagi axborotga erkinlik, shuningdek, matnni eshitish madaniyati haqida so‘z

<https://www.worldblindunion.org>

<https://e-lib.uz/audio-books>

yuritamiz.

Ko‘zi ojizlar uchun kutubxona — bu ko‘rish qobiliyati cheklangan odamlar uchun mo‘ljallangan, ular uchun maxsus materiallar va xizmatlarni taqdim etadigan kutubxona

hisoblanadi. Bu kutubxonalar audio kitoblar, braille (shrift) kitoblar, elektron kitoblar va matnni ovozga aylantirish texnologiyalari bilan jihozlangan.

Axborotga tegishli erkinlik — bu insonlarning har qanday axborot manbalaridan erkin va to‘liq foydalanish huquqi. Ko‘zi ojizlar uchun bu huquq yanada muhimdir, chunki ular uchun an‘anaviy bosma materiallar o‘qish qiyin yoki imkonsizdir. Shu bois, kutubxonalar ularning axborotga kirishini ta‘minlash uchun maxsus resurslar yaratadi.

Matnni eshitish madaniyati – bu audio kitoblar, podkastlar, ovozli maqolalar kabi shakllarda matnni qabul qilish madaniyati hisoblanadi. Ko‘zi ojizlar uchun bu madaniyat o‘qishning asosiy shakli hisoblanadi. Zamonaviy texnologiyalar yordamida matnni ovozga aylantirish tizimlari (text-to-speech) rivojlanmoqda, bu esa ko‘zi ojizlar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi.

Bugungi kunda smartfonlar, planshetlar, maxsus dasturlar va qurilmalar yordamida ko‘zi ojizlar matnlarni osonroq eshita olishadi. Masalan, “screen reader” dasturlari, braille displeylar, ovozli kutubxonalar bunday imkoniyatlarni kengaytiradi. Bu texnologiyalar kutubxonalarda faol qo‘llaniladi va xizmatlar sifatini oshiradi.

Ko‘zi ojizlar uchun kutubxonalar xizmatlari hali ham to‘liq rivojlanmagan va resurslar yetishmasligi muammosi mavjud. Buning sabablari: moliyaviy cheklovlar, texnologiyalar yetishmasligi, mutaxassislar kamligi. Ushbu muammolarni hal etish

<https://www.worldblindunion.org>

<https://e-lib.uz/audio-books>

uchun davlat va nodavlat tashkilotlarining qo‘llab-quvvatlashi, jamiyatda ongliklikni oshirish zarur.

Ko‘zi ojizlar uchun kutubxonalar axborotga erkin kirishni ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi. Matnni eshitish madaniyati va zamonaviy texnologiyalar ko‘zi ojizlar hayot

sifatini yaxshilashga yordam beradi. Ushbu yo‘nalishda qo‘shimcha resurslar va e‘tibor zarur.

Xulosa:

Ko‘zi ojizlar uchun kutubxonalar axborotga erkin kirish huquqini ta‘minlashda juda muhim ahamiyatga ega. Ular nafaqat bilim olish uchun zarur bo‘lgan materiallarni taqdim etadi, balki matnni eshitish madaniyatini rivojlantirishga ham hissa qo‘shadi. Zamonaviy texnologiyalar, jumladan, ovozli kitoblar va matnni ovozga aylantirish dasturlari, ko‘zi ojizlar uchun bilim olish imkoniyatlarini kengaytirib, ularning ijtimoiy hayotga faolroq qo‘shilishlariga yordam beradi. Shu bilan birga, bu sohada hali ko‘plab muammolar, masalan, texnologik imkoniyatlar yetishmasligi, moliyaviy cheklovlar va mutaxassislar kamligi mavjud. Shu bois, davlat va jamiyat tomonidan bu yo‘nalishga alohida e‘tibor qaratilishi, ko‘zi ojizlarning axborotga to‘la va erkin kirishini ta‘minlash uchun resurslarni kengaytirish zarur. Shunday qilib, ko‘zi ojizlar uchun kutubxonalar va matnni eshitish madaniyati insonlarning teng huquqli bilim olish imkoniyatlarini ta‘minlashda muhim omil bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullaeva, M. (2020). Ko‘zi ojizlar uchun kutubxona xizmatlari: muammolar va yechimlar. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Kutubxonasi nashriyoti.

<https://www.worldblindunion.org>

<https://e-lib.uz/audio-books>

2. Karimov, D. (2018). Brayl yozuvi va uning zamonaviy rivojlanishi. Ilmiy jurnal, 12(3), 45-53.

3. Xolmurodov, S. (2019). Ovozli kitoblar va raqamli texnologiyalarning ko‘zi ojizlar uchun imkoniyatlari. Toshkent: Axborot va kommunikatsiya texnologiyalari markazi.
4. World Blind Union (2021). Access to information and libraries for blind and visually impaired people. Retrieved from <https://www.worldblindunion.org>
5. UNESCO (2017). Guidelines for Accessible Library Services for Persons with Visual Impairment. Paris: UNESCO Publishing.
6. Nazarov, I., & Islomova, G. (2022). Matnni ovozga aylantirish texnologiyalari va ularning kutubxonalardagi qo‘llanilishi. Axborot texnologiyalari jurnali, 5(1), 27-34.
7. E-lib.uz. (2023). Ovozli kitoblar kutubxonasi va uning imkoniyatlari. Olingan manzil: <https://e-lib.uz/audio-books>

<https://www.worldblindunion.org>

<https://e-lib.uz/audio-books>